

քեզ ինչ քանից պատգաք: ո՛վ ասուածայն եւ շահա-
 նայումիս քու: Այս քեզ եւ բանից պատիւ եւ շա-
 հաստութեանց: Ո՛վ ասու յիկնայ զգործիս: ո՛վ ինչ-
 յոք տիկնութե իւր: ինչ ո՛վ ինչիցորում զքեզ: ո՛վ եւ-
 գործիս լիւր: որով երկաստորաց իւր: որումն պա-
 տաւանս: Այլ բան: որ զան զգործիս զկատելոյն է բա-
 նից պատգաքդ եւն (Քաշ. 266բ):

Աւելորդ է են ուրիշ օրինակներ. բացառյալս
 կը ջուրնն թէ թարգմանիչն ունէր իւր առջեւ
 Հայերէն թարգմանութիւնն: Հետեւաբար եւ
 անոր թարգմանութեանն եւքն է: Թէեւ գրուած-
 ցոյս լեզուները շատ չեն տարբերի իրարմէ:
 այստ Հանգերմ նոյն թարգմանիչ գործ ըստ
 զգո՞տարին է համարիլ. վասն զի երկու
 թարգմանիչ ո՞՞ շոշափելի կերպով կը նշմարուի.
 այսպէս վերը բերուած վնցնորդ օրինակն
 մէջ. մին յունարէն անունները կը փոխէ յու-
 նակերպ «Եմպոզոկոզեք եւ Արտուսայք եւ
 Եմպիդոտոսիմնայք եւ Տրոփոնիսայք. եւ միւրը
 Հայաստան Եմպիդոկոզիանք եւ Արտուսանք. եւն:
 Թունարէն միեւնոյն բառը միոյն մէջ կը թարգմա-
 նուի փաղարջաբաւտիմիւն (Քաշ. 183բ.)
 միւսին մէջ խառնախօսութիւն (չո՞ն. էջ 25
 եւն): Անտարակոյս կրնան յազմանալ այսպիսի
 օրինակներ, ի՞նչ է մանր ինչպատի տաւուին, որոնք
 մեզն համար աւելորդ են հոս:

Գր. Աստուածարանի գրութեանց ժամա-
 նակն երբ է: Նոր հայց մը, որուն պատասխանն
 նոյնպէս չէ տրուած տակաւն: «Մատենադա-
 րան»-ին շեղինակը 442ին Ոսկեքերտիսի (!),
 Եփրեմի (!) եւն գրոց թարգմանութեան ժամա-
 նակահից կը դնէ¹, որուն վրայ Եմպրանալ շար-
 ժեր: Ընդհանուր սահման մը կրնանք գծել
 490, որ հաւասարապէս կ'արժէ նաեւ ամեն
 անոր լեզուակից թարգմանութեանց համար.
 ըստ այսմ Նոննոսի թարգմանութեան ժամա-
 նակն եւս այդ թուականէն վերջը: Նման եզրա-
 կացութեան կը հասնինք ուրիշ կողմանէ ալ, եւ
 որ աւելի հաւանական կ'երեւայ: Գեկնութեանցս
 լեզուն շատ կը նմանի Փիլոնի, կարեւորեանայ
 գրոց թարգմանութեանց լեզուին եւ ո՞րին. եւ
 այս կը գրդէ զմեզ ընդունելու թէ կամ նոյն
 անձը, որ զանոնք յեղած է ի Հայ ր եւ որ
 գժուարին է — եւ կամ անոր ընկերակիցներէն
 մին թարգմանած է մի եւ նոյն ասեւն: Այսպէս
 ենթադրել կու տայ նաեւ այն հանգամանքը,
 որ Նոննոսի այս Գեկնութիւններն ձեռագրաց

իւր. եւ մատուանդ սուրբ ըլստուորնից Գրիգորի աստու-
 ածարանի եւ իմաստան զարգայեմի, զոր քրի յունարան
 կը համարենք. վասն զի Նոննոս Գրիգորիս միւր աստու-
 ածայն կը կրէ եւ ոչ երբեք լատինացի շարք միայն յա-
 տուկ աստուածագէտով:

¹ Անդ. Թեմ. էջ 174:

մէջ գրիթէ միշտ Փիլոնի գրուածոց հաւաքա-
 Ելոյց մէջ կը գտնուի. ասոր վկայ են Նշմաններ
 Չ օրինակներն²: Թէ արդեօք Անեւտիկի օրի-
 նակներն եւս Փիլոնի գործոց կից կը գտնուին,
 ոչ ինչ գիտենք. բայց թէ այսպէս կը գտնուի
 շատ մը օրինակներու մէջ. կը տեսնուի եւ Գիրք
 Պատմաւացի մէկ տեղէն: Գր. որդի Աբասայ
 երբ կը պատահի Գր. Աստուածարանի ի Ս.
 Բարսեղ ճառին մէջ Պառնասոս անունան,
 չգտնելով զայն Նոննոսի քով կը բանայ Փիլոնի
 մէկ տեղին եւ գտնելով հոն կ'արտագրէ. «Տա
 իւր իւրեքերը * Այլ ասելն (Գրիգորի) արասցուք
 ոսկի սին առագաստիս մերում, որպէս ասէն
 Պինդարոս: Պինդարոսս այս ոչ է յայտ. զի ոչ
 գաի գրեալ (ի Նոննոսի Գեկնութիւն) բայց
 յայնմանէ, զոր յիշէ Փիլոն թէ Պինդարոս ան
 չըջէր ի լերինոս եւն. արդ եթէ այն Պինդարոսն
 է եւ թէ այլ ոչ՝ ոչ է յայտ»³ Հետեւաբար
 աչքի տակ ունենալու էր այն ճառն եւս, որ
 կրցաւ անմիջապէս դնել տեղը:

Մեծ. Հ. Թ. Տաշեան Ստոյն-Կալիթենայ
 գործոյն թարգմանութիւնն հիմնուած Խորենա-
 ցոյ վրայ, կը գնէ 486էն յառաջ⁴: Եթէ այսօրս
 որ եւ իցէ տարակոյս չըլլար Խորենացոյ ժամա-
 նակին վրայ, գժուարին պիտի չըլլար մեզն եւս
 Նոննոսի թարգմանութեան այդ ժամանակն
 դժեմ տալման, որով Հեռեւ նոյն տղերս ունի
 Խորենացոյ հետ, ինչ որ կարեւորեան. սակայն
 այսպէս չեն իրաց հանգամանք: Զարեանցին
 այժմ ը տարին յառաջ բացարձակապէս ան-
 կարելի է դնել. ըստ այսմ նշանակութիւն չի
 կրնար ունենալ Խորենացին ոչ կարեւորեանի եւ
 ոչ Նոննոսի գրոց թարգմանութեան ժամանակի
 համար:

Ապահովապէս կրնանք ըսել թէ 490էն
 վերը եւ է գարէն յառաջ թարգմանուած
 ըլլալու է. վասն զի է գարուն արդէն իբրեւ
 «յայտնի» պատմութիւն կը հրատարակուի
 Նոննոսի ինչ ինչ կարոններն եւ կը գործածուի
 «Դաւիթ Այլաղէն», որուն վրայ քիչ մը
 վերջը:

Գեկնութեանց հեղինակ կը համարուի Հայ
 յողի ձեռագրաց մէջ Դաւիթ Այլաղէ, ինչ-
 պէս կը կարդանք Յիշատակարանաց մէջ, այս-
 պէս էլ շմարներ թիւ 1808 (= 1809. 1765)
 ունի «Չայս քանի մի առաջնոց հեթանոսաց

¹ Հմմտ. Կարենեանցի Թուրքի թիւ. 1783: 2050:
² Քաշ. 258տ. Հմմտ. եւ Յաշեանի Թուրքի. էջ 228:
³ Ս. Թուրքի Գեկնութիւնը Ստոյն Կալիթենայ վա-
 րաց Աշեղեանցի. Անի 1892, էջ 77:

դէրձակ փոխանկցում. էջ 166:

Աւստրիայի թիւր նոցա (Պրիւսիացիական) ընդ պիտի եւ այս նշան. այս կնքն՝ սրբաւան ոչ աւանդ, որ է ոչ մտանկ զերեսուն հայտնագ ընդի... Արքանէն էթէ յարանգրտարանն ոչ է գարտ աւել. էջ 31-32:

Ամբիստիէ Հոս «Դաւթի Այեյաթի-Դոն» նոսի այս գրութեան ծանօթ ըլլալը: Համեմատութեանց առաջին երկուքն բառական նշանութիւնքն չեն կրնար ըրալ բացահայտ եղած մեկնուի. նոյնպէս երրորդ եւ չորրորդ Հատուածներուքն, եթէ առաջին երկուքն Հոս Ի նկատի աւելուին: Այս, կայ բառական տարբերութիւն Գ եւ Գ Հատուածներու մէջ եւ իր տեսնուի որ «Դաւթի» ունեցած է առջին ուրիշ յոյն աղբիւր եւս, սակայն այս չ'ոչնչացնէր ամենեւին մեր կարծքը:

Նոյնոսի Հայերէն թարգմանութիւնն աւելի մեծ նշանակութիւն կը ստանայ Մ. Խորենացոյ Հետ ունեցած աղբիւրը: Մ. Խորենացին, ինչպէս Ջ. Գարու Փիլոսի, Գր. Ստուպանարանի, Կալիսթիսեանց եւն թարգմանութիւններէն, նմանապէս եւ Նոյնոսի Գեներալիտիւններէն գիտցած է Հաւասարապէս օգտուիլ, երբեմն բառացի եւ երբեմն իմաստ միայն քաղելով: Յաջորդիւս

տննուս.

Και εκ τούτου ήπανόωτο πολλοί μάλιστα δὲ πάντων ὁ Κροϊσός ὁ Λυδός. «Ին γὰρ αὐτῷ ὁ δόθεις χρονοῦς οὗτος Κροϊσός ἄδυν διαβῆς, μεγίστην ἀρχὴν καταλείπει. Οὐκ ἔν δὲ σαρῆς ποίαν ἀρχὴν καταλείπει. Νομισμασ οὖν ὁ Κροϊσός, οὗ τὴν τῶν ἐναντιῶν ἀρχὴν λέγει, ἐπέρασε τὸν ἄδυν ποταμῶν, καὶ τὴν οὐκίαν ἀρχὴν κατέλυσε.

մի առ մի յառաջ կը բերենք այն աճէն փոխաւս. սուրբիւններն, զորոնք կրցանք նկատել:

Առաջին տեղին է, որ ցայսօճ գիտնոց — յառաջապէս Պրոֆ. Կարիերի եւ Մագ. Գրիգոր իտալեանացիէ՝ — ուշադրութենէն զրկուած էր, լիւրջացոց Կրիստոս թագաւորի ընդունած երկիրս պատգամն, թէ «Կրիստոս անցեալ ընդ Ալիւս գետ քափեսցէ զԷշխանութիւնս»:

Կարիեր իւր «Նորագոյն աղբիւրք Մ. Խորենացոյ» ուսումնասիրութեան մէջ՝ կ'ուզէ ապացոյցանել թէ Խորենացին այդ տեղին քաղած է Մաղաղասէն. եւ Համեմատութեան կը դնէ Մաղաղասայ սախաքերուն «Κροϊσός ἄδυν ποταμῶν διαβῆς μεγίστην ἀρχὴν καταλύσει», Կարիեր իբրեւ փաստ Ի մէջ կը բերէ խորենացացոյ Մաղաղասայ պէս «Ալիւս գետ» ունեւորը եւ ոչ պարզապէս «Ալիւս», Սահայն այս փոքր նոյնութիւնն ուրիշ պատճառ ունի եւ բաց աստի կը գտնուի աւելի մեծ անվանութիւնս. այսպէս Մաղաղաս կ'ըսէ «Իշխանութիւն մեծ», իսկ Խորենացին «զիշխանութիւնս», շեռտաւարք ուրիշ աղբիւր պէտք է նվթագրել, եւ այն աղբիւրն ալ է Նոյնոս, որ Հաւասարապէս աղբիւր եղած է նաեւ Մաղաղասայ՝ Ա. Հաւասարի Համեմատութիւնը դէմ առ դէմ, յոյն մնագիրն ալ կը դնենք առ ընթեր.

Խոր.

Գրէ եւ Կամենցոս այսպէս խորանք լինէին Հոյարապետիցն լիւրջացոց, Կրիստոսայ Պրիւսիայ Հարցուիլ պատահանելով: Կրիստոս անցեալ ընդ լիւսն ընդ տիւրք զիշխանութիւնս, չը Երաւ չտուց իտիւրեալս զԷնքն տիւր. Բ. Ժ. էջ 86-7:

1 Պրոֆ. Կարիեր իւր «Էնտութիւնը Գրոց Դաւթի» (Թրքմ. Հ. Թ. Ծաղկան. Չինեան 1893 էջ 104) ընդիր քրոց մէջ կը ծանօթանէ թէ Դաւթի «Մահմադ իմաստութեան ընդդէմ Գեներալ» գրութեան յոսարեւել կը գտնուէ Կրիստոս անցեալ ընդ լիւսն ընդ տիւրք զիշխանութիւնս, չը Երաւ չտուց իտիւրեալս զԷնքն տիւր. Բ. Ժ. էջ 86-7:

Ինչպէս կը տեսնուի, յուսարեւն բառական չի Համեմատելի Կարիերի Հետ, մանաւանդ Կրիստոսի ընդունած պատգամին մէջ, մինչ Մաղաղասայ Հետ միասին է. եւ գարնէալ խորենացին չի Համեմատելի ըստական յուսարեւնի Հետ, այլ Հայերէն թարգմանութեան.

1 իտալեանց Գր. «Ալիւս գետ» շարք շարք թագաւորի երկ, Թրքմ. Ա. Բ. 1903, էջ 257. Նոյնն Հսկու. եւ Արքեպիս Բարսանուս Եւ Մոնոպիս Արքեպիս Մոնոպիս Խորենացոց, Մագաւ 1903, էջ 49:

2 Արեւել, 1894, Թագ. էջ 11:

3 Մաղաղասայ Նոյնոսէն օգտուիլ ընդարձակ Համեմատութիւններով ապացոյցացած է Պրոֆ. Եւ որ ըստ բառականի կրնայ տեսնուի թէ Կրիստոս Համեմատութենէն ալ — իրականութեան ունի ուրիշ Պրոֆ. Կարիեր ըսելով թէ «Կրիստոսն չէ քաղած» ոչ Ջառական ժամանակագրական էնէն, ոչ Մաղաղասայ, այլ Հաւասարայ աղբիւրներէն, (Ա. Բ. 1902-էջ 240):

տեալ եղև վան ասպանները զՏաճարան մե-
 ուանիլ, ըմպելով կոնիակ, եւ արքայ մահացաւ :
 Վեցերորդ՝ «Ընդ վիշապացն ասէին
 յերգն կողմել նմա (Պահագոյն) եւ յողթել,
 եւ կարի իմն նմանազոյն զճերակելայ
 նամատակութեանցն նմա երգէին» : (Խոր.
 Ա. լս. 59.) Հերակելայ նամատակութեան
 զբոյրը Նոննոսէն ծանօթ չէի խորենացոյ. հա-
 մեմատէ Նոն. (էջ 45.) «Առասպելաւ եղև
 Գալանինը գոյ ի իւտան յիմագլխի . . . զգլխիսն
 օճից ունենելով. զոր եկեալ Հերակղէս . . .
 տպան :»

Կրիստի «Պժ Սողոն Սողոն, գեղեցիկ
 բարբառեցար, ոչ երանել զբարբառութիւն
 մարդոյ մինչև ցվախանան» (Խոր. Բ. Ժ. ք. էջ 69.)
 խոսքերն չէն կրնար համեմատուիլ Նոննոսի 33
 էջի մէջ պատմած Սողոնի եւ Կրիստի խոսակ-
 ցութեանց հետ, ուր կ'ըսուի ի միջի այլոց.
 «Հարցանէր Կրիստոս (ցՍողոն) թէ ո՞ք թուի
 քեզ բերբախտագոյն ամենայն մարդկան,
 կարծիս ունեւիլ թէ զնա արդեւք նախ ամենե-
 ցուն ասիցէ : Այլ Սողոն տայր պատասխանի.
 Տեղոս աթենացի. քանզի սահմանէր Սողոն՝ ոչ
 զնոխութիւնն եւ զերեւելին ինչևէ բարբառա-
 սութիւն, այլ զանբարբառ. կենցաղվարեալն
 եւ զարիւթեամբ վախճանեալն : Գարծնք
 ընդգլխութիւն չկայ, վան զի ընդհանուր իմաստը
 նոյն է : Պրոֆ. Գ. Խալաթեանց հոս աղբիւր կը
 նկատէ Սիրոբայ սո խոսքը՝ «Մի որքը երանք
 յառաջ քան զվախճան» (ԺԱ. 37)՝ որ աւելի
 իմանալի կ'ըլլայ եթէ նախ խորենացոյ Նոննո-
 սէն Կրիստի եւ Սողոնի այս գէպըր ծանօթ են-
 թաղրներ :

Յեռագաններն շատերու քով կը պատա-
 հինք Նոննոսէն առնուած այսպիսի անըտաց,
 որոնցմէ յիշենք մէկ քանին : Թովմաս Արծու-
 նին ծ գարուն կը գործածէ այս Մեկնութիւն.
 Ներք, թէեւ ոչ բառական, բայց յայտնապէս
 կը տեսնուին Տեաքերը Այսպէս.

Թ. Արծ. Ա. ա. էջ 7 :

Նոննոս էջ 8 :

Եւ քանզի ասեալ էր Կրիստոս ընդ Հուէի ա-
 նունացոյ իւր կին զմեռ-
 յազէն Պրոտանայ, եւ
 ինքն գրուեալ զԹագաւա-
 րութիւնն եւ ոչ զարժու-
 րացոյցանէր թագաւորի,
 զաշխարհի երգմամբ մի-
 չեւ որ ի կնոջն ըսեաւ. որ
 ի Պրոտանայ զարմոցն էր
 ծնեալ արու՝ անդէն ի
 ծննդանն տասակեր. բայց
 Կրիստոս ընդ Հուէի ա-
 նունացոյն եւ նորին
 եղեալ ընակակցի, զմեռ-
 կունն զոր ծնանէր, ա-
 ուեալ սո կանէր . . . արք
 յարժամ զԱրամազ ծնաւ,
 երկուցնայ, թէ գուցէ եւ
 զայս կանիցէ եւ կորուսցէ.
 Վե՞ր պատմեալ ի խանձ-
 րուք : Իր թե՛ն էր անց, եւ
 ծերանս զի կանիցէ : զի

Քրիստոս մի Դիոս ա-
 նուն, զոր ցարտարար ա-
 զահեաց ի կրեմ :
 զրեցոյց մարտ :

Արծունայ՝ Արամազդայ տեղ Դիոս,
 ինչպէս նաեւ Հուէի յազգէն Պրոտանայ ըսելը
 խորենացոյ հետեւողութենէն յառաջացած է :
 Համեմատէ նաեւ Արծունայ 22 էջի վրայ
 Հերակղէսի մահու պատմածը Նոննոսի 42 էջի իս
 հաստատեն հետ :

Թ. Արծունիէն ետքը նշանաւոր է այս
 նկատմամբ եւ Գր. Մագիստրոս, որուն գրու-
 թիւններն, ինչպէս քաջայայտ է արդէն, լին
 հիմնանսական առասպելաբանութեանց յիշա-
 տակութիւններով : Բայց նախ քան համեմատու-
 թեանց անցնիլը, հարկ է գիտել թէ Մագիս-
 տրոս կրնայ նաեւ յունական աղբիւրներէ ուսած
 յիշատակել այգպիսի առասպելներ, ինչպէս կը
 տեսնուի շատ մը ուրիշ բաներու մէջ : Թէպէտ
 սահմանին չէ այս, այլ նկատելով Մագիստրոսի
 սովորութիւնն, որ միշտ ըստ Տարագրութեան
 հայկական թարգմանութիւններէ կ'օգտուի, մեր
 եզրակացութիւնն անշարժ կը մնայ. այս ինքն է
 հայերէնը գործածած է : Մագիստրոսի կոչմունք
 եղած են ըրտ մեր թիւ 27 ձեռագիրի :

Գր Մագիստրոս :

Նոննոս :

Աւանդէն գարեալ ոչ
 յայտնելով զլոր ասնդն
 իւրեանց բրեւ. զմիմ պատ-
 րոսին, որ ոչ էթէ թուէ-
 նիւ այն միայն զմեծ զու-
 աւունն ոչ ճայակեր : այլ
 եւ շահագործու-
 թիւնն ոչ լուեւիւ սու-
 սասմամբ զնշա՛ն յա-
 տեալ յառաջագոյն մեռա-
 ներ : Թ. ք. 6 :

Կին այս թիւով ի
 բանասեր բնութեան հա-
 կարսի ասել շահագործու-
 ճայերն : Իսկ նա զիւս-
 նանց ի բաց եթոքս, ոչ
 կամուլ է հարկ ինչ ա-
 սել բանասերին, ի բաց
 իւրեւ զարծարանին ձա-
 նակին. էջ 32 :

Վան որչ եւ զնական
 իմաստներն եւ ապառա-
 նան յարթմամբ սահմա-
 նեն. նախ զի որչիւ լան-
 զգատագոյր եւ կը զու-
 նուղիւ զանուց, այստէ
 նոցա իմաստախորութեան
 եւ օրինացն անսղու-
 թեան. Սրպէտ շուքը
 վարտ օրին եւ ընդ բա-
 ընդամանն ոչ յայտնին, այս-
 պիս եւ նոցա վարդապե-
 տաց իւրեանց եւ աւ ըն-
 կերս սղուակն եւ միա-
 վորտ : Եւ որպէս շուքը
 վարտն հարկին, թէպէտ
 եւ համեմատեն հանդի-

Եւ ասի նականն ի վո-
 խարեութեան շուքը ցա-
 ճայայնացն. զի որպիս
 լուս զանուն զպարտաւան
 եւ զնորոգողական իւրեանց
 յօտարաց, քանզի հարկին
 զարտու է կը զմեծ զնոր-
 նիս յայտիս եւ սո յիւ-
 զրպականն եւ ի պահպա-
 նականն յոցուց, եւ պա-
 հէր զմաստախորութեանն
 աւանդութիւնս. եւ ըն-
 տեր զհասարակ եւ զան-
 յարեակն առ ի իմաս-
 տութեանն. էջ 35 :

1 Մագիստրոս ասելն աննցած է նաեւ Կաթիկ Սահ-
 մանց քոջ մէջ պատմածը. համեմատե՛ք վերջ էջ 187 :

2 Թ 'Վանական հայերեւոյնն :

3 ՀԱՏ լան ցամաքաբնայ :

4 Ըստ Հի. ապագերն շուքեր : Ստմանս յոյն բնագրի
 մէջ մորեղական կը պակտ այս Աստուածը, որով հոսք է
 որչէն թէ կ'ամենաւ է թէ նախնական : Մագիստրոս վեր-
 լինը կ'երգեաւ որ է :

պին՝ ոչ նոցա դիւրաւ ծա-
նօթանան, այդպէս եւ նոցա
օտարօրէի ձայնի ոչ անասն
եւ զաւանդութիւն իւ-
րեանց ոչ մուսցեալ լինին՝:

Այսպիսի տեղեր ցանցաւ շին Մագիսարոսի
գրուածոց մէջ¹:

“Գիրք թղթոցի,՝ մէջ Հրատարակուած
“Տեառն Գեորգայ Հայոց փրկութեայի” թղթին
մէջ (էջ 346) կը կարգանք “Եկեացես յան-
տառս անկոց վարիննեսց եւ կամ տանց դա-
րաստանաց, զի բազումք են խաշանմանք, եւ
պաշտեացես եւ պատուեացես զնոսա ոչ իրբեւ
զեաշ Գրիստոսի, այլ իրբեւ զկաղնին Արա-
մազարայ,՝ Վերջին խօսքերը շին կրնար հո-
մամասուիլ Նոննոսի 10 եւ 70 էջերու մէջ
պատմաններուն հետ:

Աւելի կանուխ Մտեփ. Սիւնեցիին առ Գեր-
մանոս ուղղած թղթին մէջ կ'ըսէ “...ի ներքս
մասուն եւ անկարգութիւն եւ անպարզելաբան
մտառածատեցիք զկալամանութիւնն հիթանո-
սաց, զոր զուր յարգաց Գրիտի եւ Ազոզանայ եւ
Հերակղեայ զբարանն եւ ծննդոց նոցին” (անգ-
էջ 383): Նոննոսի մեկուսութիւններն շին ակ-
նարկուիր հոս:

Աւելորդ կը համարինք երկարել այս մա-
սին մեր խօսքը. ինչպէս կը աննուրի, այսօր մեր
ձեռքը հասած Նոննոսը անխառն եւ անփոփոխ
մնացած է եւ չէ ունեցած այլոց բախտն: Տես-
նենք լեզուս:

6. Գեօրգիանց թարգմանութեան լե-
զուն հելլենաբան է. բայց պէտք ենք խոստո-
վանիլ թէ չէ խիստ հելլենաբան, ինչպէս կ'ըն-
ծայցենն իրենք զիրենք “Դաւիթ Անյաղժ,՝
Մտեփ. Սիւնեցի եւ իւր դպրոցը: Յամենայն կը
համընկնանայ փրկունի, կախիթեանայ, Աթմանայ
եւն գրոց ժամանակակից թարգմանութեանց
լեզուին, որով արժանի է յատուկ ուշադրու-

թեան: Ասան զի Նոննոսի այս գրութեան մէջ
ալ ուրեք ուրեք կը նշմարուին գեա այն պերճ
դարու լեզուի հետքերն, եւ հայ լեզուի գան-
ձարանին մէջ կը ձգէ իւր բովանդէրը:

Ցանցաւ շին Գեօրգիանցի մէջ այնպիսի
բառեր, որոնց տակաւին է դարու ունեցիչն գրու-
թեանց եւ Ձ դարու թարգմանութեանց մէջ
կամ չենք պատահած եւ կամ դուն ուրեք կը
պատահինք. այսպէս. Սիլապիրը (սυβριχτος =
երկու սուղ վանկերէ կազմուած ոտք. էջ 4):
Չարրիմբը (παρτερος արի. քարտկորով. 12-)
Աքիս (յոյն Αίλιουρος 13, 74. զոր Ոսկ. Գառ-
թէի մեկուսութեան թարգմանիւն կուզ կը թարգ-
մանէ՛, իսկ Ղեւտացոց գրոց թարգմանիւն Աքիս
կը հասկնայ յուսարեն զալին). Թարմանարո՞,
Պարտանը (յաղթուիր. “պարտուն. .) զան-
գանդ (μειθοφορία վարձեալ պաշտօնեայ. 16.)

Սաղմանոցրն կենդանի ինչ է, մեծութեամբ՝
քան զոր կողմուծն կուեն. Չ1. յոյնն մէջ չըբ-
ցանք սարք համապատասխան յատուածք գտնել.)
Յարին է ինչ տեսակաւ ունեկաց թմուլնրա-
լարի, զոր կազմն յորոգայթ առնոց եւ եղանց
22. 8. ἄρισθός ἐστιν εἶδος δίκτυου παχιαχόι-
νου, ὁ ἴσῳσι πρὸς θηρον λέοντος· δίκτυον կը նշա-
նակէ ցանց, երազալ. παχυστόιον ինձի ան-
ձանօթ է.) Սուկը (δύκος). Սուկարարիմ՝
պիտոս լեռու. մանրել 31.) Բած (Σύλαξ
46.) Արարողն (τριβώνιον 38.) Բարդիկ՝
Համարո՞ (τριήρη δὲ ἡ Σεμέραμος 50. տրիդր
կը նշանակէ ցուկանուս). Զնիանիմ (բանութիմ
61.) Սիրտիմ. (“ներքալարեան դաս սերտեւ-
ցուր, պտիւնք շահից վերառեալ. 62.) Սա-
տրապուլիմ (σατραπεία, 67.) Նախարարը
քաղաքաց. (οἱ πρεσβύτεροι τῶν πόλεων, 16.)

Որհորսժեանութիւն. 70. բժիկ. 36: Գարձեալ
կարգ մը նորակերտ բարբաթիւններու, որոնք
ընտիր ճաշակաւ յորինուած են. այսպէս. Եղ-
ջերուաճար (ἐλαφρηβόλος 7). քրնուծիկ. 36.
մախոյղ (70). Նիզակաբերանդի (56). արջա-
նակաշի, (66.) անպարհար լինիմ (21). եւն, բայց
չեն պահպիր ընդհանրապէս եւ այնպիսիք, որոնք

¹ Մագիսարոսի այս կտորին մեր ձեռագրին մէջ չլու-
տահցանք, այլ փոյն Մուսաի թարգմանի ծանօթու-
թեանն (էջ 69) յայտն է սեղ:

2 Հմմտ. Գեօր. “Աթմնայ կուսանին յու զիցն Արա-
մազարայ, (թ շ. 40թ.) որ կը համապատասխանէ Նոննոսի 7 էջն.
տես վերջ էջ 187: Ի սերեւցի շարժմանէ հոգեւոր հանգոր-
տանայ ազգուսն գիւթութեան կուսայ կարեցից եւ ՂԱթե-
նայ նիւզիւսն առ եղ Ղեփրոսի ցեղաւ. զոր ի տունէ ձիթեանց
շեղարիտի, զոր յառաջակութեան պատուաբ. եւ ոչ իմեմօ-
պան ասին են. (թ շ. 44-5) — Նոն. էջ 80—81. Զկայքը-
գական տիւ. անհայտ օտարալեզու կորագիցից արտեմական
բազմին զիտութեան (թ շ. 59թ.) — Յաղապ. սուրբոցն
անարտապահութեան: Ցարս սուրբ է սին թմայն, յարու՛մ
ը տանը Արտեմիդեայ, յայտ՛ աստիճան զամենին մարդ
եկեղծ յասարաց զէ՛նքն Արտեմիդեայ, էջ 8. Իւ սլալու
Յաղապ. արեւելաւուս ճիւղեւն առ բազմաքն Արտեմիդեայ,
եւն էջ 30:

¹ Հմմտ. Քաղաքանոցք ի թարգմանութեանց նախ-
նեաց. Ղեփրոս 1849. էջ 64-5. “Չարդիմին կըց տն տն
ալլօւօրան Ծօկնրն, Թուձարն Գաղ կը նշանակէ ասի-
լ (չեքս. Wiesel) իսկ ալլօւօրոց կասու. որ յետոց քով ճու-
խ—չ իմաստ առած է. հմմտ. Յիմեթեոս կուս:

2 “Չարդ անօն ի Խարտիքոցով, եւ զարց սմանն ի
կանց,՝ Խարտիք բառերը կը պահին յուձարեթի մէջ և

3 Քաղի Հուլիանի կը մկեն — Խոր. կաճի “Խաւս,՝
kačtigar “Խաւսաւոյց,՝ Գր. Մագիսարոս կը գործածէ եւ
“Կալիտ, կրք. թի. Հմմտ. Յւլիանի “Բ. սու. Կաղական
հայերեն լեզուի, (լեզ. մամուլ.) էջ 872 ԿԵ. 1:

շատ անձա՛հ կերպով են. Տմնն. վերապատու-
 առա՛նք. վերապատարի՛մ (69). գուռապալան (62).
 ներթառաքեան (62). մակահաստանել (62). մա-
 կաստեղծ (ἐπιπλαστος), արգարաձեռութիւն.
 (ἐν δικαίῳ προσήματι 43.) Զախարիաթարեալ
 վերանահասնը լինենք. զուգառաւորութիւն. ար-
 տանակեալ (է՛ք օչտատօ) դերձուակայն¹ (3
 անգամ. ὑπερβόρεος = անդրձիւսիսական քնա-
 կիշ. 19) եւ նեւ, որոնք առ Տասարակ իւր
 ժամանակի թարգմանութեանց յատուկ են:
 Քիչ չեն դարձեալ Տեղեւորան ոճեր եւ սառ-
 թիւններ, յունարէն բառեր. այսպէս սիւստե-
 սիոն (μυστήριον) սեղեա (τελετή, զոր երբեմն
 նաեւ δόξαιմ եւ կրօն կը թարգմանէ). կրօն-
 գիղս (αρχαιοθελος) կոնիոն (κωνειον). կոթիւղ
 (χορχύλιον) եւն. Մաադրութեան արժանի են
 թարգմանութեանս մէջ յատուկ անուանք. որոնց
 գրութիւնք միշտ միջինակ են եւ որոշ կանո-
 նով. ասոնց մէջէն յատկապէս մեր ուշադրու-
 թիւնք քրտւեցին Մասիրամ (Σεμίραμις. 50.)
 Մաւաւիւ (3 անգամ. Σωτάδης 36.) Գամիւր
 (Μήδοι, 51), Գարեհ (Αραεὶτος 66.) եւ Յոյնք
 (մէկ անգամ²): Ինչպէս կը տեսնուի, Տայերէն-
 ներք բոլորովն կերպարանափոխուած են որոնց
 պատճառն ուրիշ բան չենք կրնար Տամարիլ,
 բայց եթէ այն անուանց թարգմանչին ծանօթ
 ըլլալը, որմէ կրնանք Տեաեցնել թէ թարգմա-
 նին բնիկ Տայաստանցի է եւ. քիչ շատ սեղեակ
 պառանքերն պատմունկ զրոյններուն, վասն զի
 յորեմացին ալ Շամիրամայ վրայ պատմածներն
 ժողովրդեան բերանացի աւանդութիւնն առած
 է. — Տատճոցի Շաւատետի փոխուիչ անձա-
 կանալի է մոզի. արդեօք Շաւատեա յունակերպ
 բայց Տայացած անունն այլուստ ծանօթ էր
 թարգմանչին. սո՛ճմային մատենագրութիւնն
 պայտիսի անուն չէ պահած: Կոյնպէս անմէկնելի
 է յունարէն Μήδοι, չայց Մարք անուամբ
 յայտնի անուան «Գամիւրի», փոխուիչն Արդեօք
 օրինակով՝ վերպակու. թէ թարգմանչէն դիտ-
 մամբ յէն 66 կը գրուի «Քանդի բազում ժա-
 մանակս մարտնչելով Կիլլորսի ընդ Բաբելոնի»
 (երեք անգամ), ուր յոյնն կ'ընթեանա միշտ
 Δραεῖτος, որուն Տամեմաս տեղ մը կը գրուի
 ուղղութեամբ «պակասն զբազմս ի զորացն
 Դարեհի». եւ արդէն միշտն ան պատմական
 դէպքը — Ջոպիւրոսի արարքը — Գարեհի
 յայտնի պատերազմն է. կ'երեւայ թարգմանչիչը

Բարեկնի պաշարմամբ Ս. Գրոց պատմած կիւ-
 րոսի պարեալը կարծած է:

Ստագի բոլորովն թարգմանչին խաղու-
 թեան վերագրելու ենք Եկվաձա, եւ Ճիլղեհի
 միշտ Նիղադպի, Տելլննի եւ եղննացիքի
 շրջելը. Տաղի անգամ մը կը պատահիք
 Յոյնքի:

Յառուկ անուանց Տորվունք դասականաց
 նման -ի կամ յաճախազօյն -այ, -եայ վերջով
 է այսպէս ի Պարիսասայ, Չիփոնիսեայ, Ադի-
 սեւա, Ադիսեայ, Պայափրէւս, -եայ, եւն եւն,
 եւ ոչ երբէք -իւյ: Ցեղիս սեղիս կը պատահին
 յունարէնի Տորվովեղջերին պահուած, այսպէս
 առ Պրուսոնիս (ὕπο τοῦ Πλούτωνος. Բսի-
 դոսի. (τῆς Ἰσίδος.) Արտիփրեայ (τῆς Ἀρτέμι-
 δος) եւն թէեւ վերջն ձեւն երբեմն ներելի է
 Տայերէնի մէջ, նկատելով որ յունարէնի սե-
 աականք միանգամայն բառին արմատն է: Շե՛ս
 միշտ կը թարգմանուի «Ջեւս, Δίος = Արամազ-
 դայ», շատ ցանցառ «Ջեւայ», Δία երբեմն
 «Ջեւս», եւ յաճախ «ՉԱրամազ», ընթերցողը
 Տաղի քանի մ'անգամ կը պատահի Գեկնու-
 թեանց մէջ «Արամազ», ձեւին. իսկ «Գիոս, ի
 երբէք: Այս կէտին առանձին ուշադրութիւն
 դարձուած է կ'արծես թարգմանչէն:

Գասական Տայերէնի ոգին բնու չի նշմա-
 րուիր. Տաղի մէկ երկու տեղ կը Տաեգիպիք
 դասականց սեպականի եւ սիրելի սառութեանց.
 այսպէս «Գայ ինքնակամ կամօք» (67.) է
 աղբուր որ անուանեալ կողի Արեթուսայ.
 (յոյն Δραθούση τοῦ θνομα.) գեղջիցի նախագա-
 սութիւն կրնան Տամարուի նաեւ «Աստ Գիո-
 դինէս, զին կամիս, զի շնորհեցիք քեզ. եւ նա
 (Աղբուսից) առէ. զայս ինչ շնորհս ինձ. փոքր
 ինչ ի բաց կացցես ինեւն, զի ջեւայ», (36.)
 Ծիծաղելով ծիծաղեցան (61. որ սարաբա-
 նութիւն է.) ... վասն որոյ առակ է ասացեալ.
 ի Բիոտաւուց գայտն նաւ շրջի, այլ Տրեհձ
 երկրպագեալ ընդէր լինի, ասացուք թէ վասն
 կրգման Մեմեղեայ (8. Կա՛ էստի քարունիս ի
 λείψουσα, Βοιωτία ὄς. Διά τι δὲ ὁ κεραυνὸς προση-
 κυνεῖται; διότι κατεφλέξε την Σεμέλην. Βοιωτία
 ὄςի մեկնութիւնն շունի պժման յոյն բնագիրը):
 Հետաքրքրական է յունարէն նոյնքաւ
 սողն դասականի մը եւ Տելլննարանի մը թար-
 գմանութիւններն. „ Ἀπὸ γὰρ πλίνδου ὀπτεῖς καὶ
 ἀσφάλτου λυομένω ἐκτίσθησαν = Պարսկապը

¹ Էբատարակին առն անգամ քնած 8 «Գիւրգի-
 սի»-նի, որ աւելորդ է. վասն զի հիւսիսի Տայոյն ձեւն
 է հիւսու:

² Քանի մը Տաս եղածներն օրինակով վերպակ կ'ե-
 բն ան: արդե կը սրբագրուին ծանօթութեանց ընթեր-
 ցու աներկով:

Բարերէնի սանն ամբարցոյն գոլ. քանզի խորո-
վեալ աղիւսով եւ հալեալ կարով եղև շի-
նեալ (Կան. էջ 23.). իսկ Եւսեբեայ Գրոնիկոսի
Թարգմանիչն յուսարէն «τὸς μὲν ἐξ ὀπίης τῆς
πλινθίου καὶ ἀσφάλτου, τοὺς δὲ ἐξ ἀστῆς τῆς
πλινθίου» կը գարծնէ «եւ զգէսն ի պարսպացն
ի Կիւթոնն աղիւսոյ եւ ի նաւթէ շինէր, եւ
զգէսն ի լոկ աղիւսոյ» (Քարուածոցք ի Մատե-
նագր. Կանն. էջ 368—9.)

Կը վերջացնենք քննութիւններս Կոնստի-
այո Թարգմանութիւնէն հասուած մ'ի մէջ բե-
րելով. որմէ լուսագոյնս կրնան իմանալ ընթեր-
ցողք լեզուին եւ Թարգմանութեան վիճակը.

Յաղագս Միթորոսի: Միթորոս կարծի առ ի Պար-
սից արեգակն գոլ, եւ զգնս առնելն նմո եւ տունն
կտարելին: Արգ՝ ոչ կարէ սք ձաւնել յ նմո, եթէ ոչ
յուսարցոյն ընդ աշխարհս աստիճանոց անցանկէն:
Եւ աշխարհքն ի նի թեւով ութսուն, ունելով նուա-
զս: Թիւն եւ աւաւելութիւնն, եւ ամբիւնն յուսար-
ցոյն Թէթեւագանիքնն եւ աղա զգուսարցանիքն.
Եւ յետ անցանկէջ ընդ ամենայն աստիճանն՝ լինի կա-
տարեալ, որ կտարեւորն էջէ: Իսկ աստիճանն ընդ
հօսք անցանկէ, ընդ տունամանին, եւ ընդ, ընդ եր-
կայն անասարցն: Եւ ընդ ծով գնայ, եւ պարզաբար
ընդ ամենայն պարտի գգուսարութիւնս: (էջ 281)

Այս է ընդհանրապէս ոճը, որուն նման
օրինակներ շատ քիչ կը գտնուին միւս Թարգ-
մանչաք քով: Եռուսարեի հետ համաձայնու-
թիւնն ամէն հաստատածի համար հաստատրապէս
չենք կրնար բնել: * Ն. Ա.

Պ Ա Յ Ս Ա Կ Ա Ն

ԵՂԻՍԱՅԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԵՆՆԵՐԳՐՈՅՆ
ՍՍԱՐ՝ ՏԵՐԱՌԻԹԵՆ ԶՅԻՒՔՆ ՍԵՆՏԵՆԻԸ

Բայց երկու տարւոյ մը չափ անցաւ, միւ-
շեւ որ քաղաքային վարչութիւնը՝ հիմնարկու-
թեան հաստատութիւնն ընդունեցաւ: — Ա՛ւ-
րեւայ թէ քաղաքային խորհուրդն ու հաս-
տատութիւնը շատ անհամբերութեամբ կը
սպասէր աս բանիս: Արովհետեւ յարգ. ու-
սումնական տարւոյն սկիզբը համոզեց զՍմբերկոս
Չիգրիեան օգնական քահանան, որ միւշեւ ար
հաստատութիւնը գոյ ու վարժողը բացօտի,
յանն առնու առժամանակեայ կերպով, հաս-
տատուելի առաջին դասին դասախօսութիւնը: —
Չիգրիեան՝ միտեալ էր աս բանիս: Ան ասնն
խորհրդանոցն եղածը՝ Եովսէփ Բօբայեան աւա-
գերիցուն գրով հարողից, աղաչելով միւսն
գամայն որ բարեհաճի իր օգնական քահանային
հրաման առլ, որ աս պաշտօնն առժամանակեայ
կերպով վարէ: Բօբայեան, սիրով հրաման
տուաւ, եւ քաղաքն անմիջապէս կանգնեց վար-
ժարանին առաջին դասը:

1843 Փետր. 12ին հասաւ Կրանսիլու-
նիոյ վերին կառավարութիւնէն Եղիսաբեթու-
պոլոյ վարժարանին հաստատութեան պատճէնը:
Եւ որովհետեւ ասոր մէջ կառավարութիւնը՝
հրաման կու առլ, որ ուսուցիչներուն աժողովը
լեցուին՝ Սէքթեսանգր Բափուշէ հիմնարկու-
թեան թղթին զօրութեամբն՝ անուանեց առա-
ջին երեք ուսուցիչներն, որոնք՝ ուսումնական
տարին եկածին պէս, սխան իրենց գործունեու-
թիւնը: Առաջին զատուն մէջ ուսուցիչ եղաւ
Գրիգոր Յայրուզաբեան, երկրորդն մէջ՝ Ան-
տոն Իսիգուցեան: — Վարժարանին վերահսկողն
էր Եւզինէոս Տանիշեան, քաղքին գլխաւոր
գատարորը:

Վարժարանին առաջին տարւոյն գործու-
նեութեանը վրայ տեղեկութիւն տալու ի վիճակի
չենք: Բայց կը տեսնենք, որ ուսումնական տար-
ւոյն լըննալովը՝ Կրանսիլուանիոյ կառավարու-
թիւնը, զլ.ա.թ. Ռայնիշ, Գարլաուբիկի կանանի-
կոսը — Կրանսիլուանիոյ դպրոցոց վերատե-
սուլը — խրկեց Եղիսաբեթուպոլոս, որ հոն
տեղի ուսուցիչները քննէ ու տեսնէ թէ, ունի՞ն

6 Յատերի Նմնասին վերագրուած մեծութիւննորի
վերաբերմամբ որոշ հմմտք կան նմադրելու, որ այդ
գրուածքն եւս այս իւսթիւնն է, եւ այդ նմողի մասին
ղեւտ անսնծոն խօսելու նք» (անդ էջ 167—8):

1 Այս հաստատածը յառով բերած է նաեւ Հ. Ղ. Սեփ-
լան իւր «Հին հուսարք Հայոցն երկին մէջ (Ազնեո. 1895,
էջ 284):

2 Յ. τελειος, զոր ար Թարգմանիչն երբեք «ձու-
սուան», եւ երբեք «անգետս» կը փոխեր: Սեփ. չուրի «Կա-
տարէին»

3 Յ. τελειοθησαι.

4 Յայնը կը յուսու. «աստիճանոց».

5 Յ. υποβασιον και αναβαινον.

6 Հ. քեթեւագանիք... գոտ արագանիքն:

7 Յ. զիս ὁδοποποιος πολλης — ընդ երկայն անաս-
պարհօրութիւնս:

8 Յ. չուրի:

* Մնութիւնս ամրողչապէս գրած յամծած էինք
արդէն «Անգիսի» խմբագրութեան մե մասամբ (Ա
մասն ամրողչապէս մե մնացածներուն Քոլի զոռչ-
մեալներն) սքրագրած, երբ ստացանք Աւրել Յին
Աքրասայ ստրույս Բ. Քիւր, ուր Յարգ. Յ. Մա-
նասնէան լուրջ ուսումնասիրութեամբ մը կը քննէ
գիտիթ կարգից: Յօդուածագրին սրկու անծաւարու-
թիւնն կը համարի գիտիթ Ալլադի Եւ կարացի, եւ
վերջնինս կու տայ «ընդդէմ Պիտանի եւս (տես վերջ
էջ 167) գրութիւնն, ծածկով է Յօդուածագրին Նոյսին
յուճարէն Նոյսպէս Պոթ. Կոնստանդն քննութիւնն».
Տեստարգրականն է յօդուածին բարոնագրութիւնն եւս:
Լուս պատ իմանալու է վերջ է 168 քսածօրն: Նոնման
Նկատմամբ կը կարգանք նոն. «Գր. Աստուածաբանի